

Marcin Boryczko
ORCID: 0000-0002-1764-4772
Uniwersytet Gdański

<https://doi.org/10.26881/ae.2023.20.02>

Dekolonizowanie pracy socjalnej. Analiza teorii w perspektywie Teorii Kodów Legitymizacji

Kolonializm i postkolonializm

Postkolonializm jest próbą zmiany asymetrycznych relacji między ludźmi Zachodu i resztą globu (Young 2020)¹. Kluczową ideą w myśli postkolonialnej jest „dekolonizacja umysłu”, koncepcja, która jest szczególnie istotna dla rozwoju współczesnej pracy socjalnej. Termin ten, pierwotnie ukuty przez Ngūgĩ wa Thiong’o, został użyty do analizy sposobu, w jaki kolonializm wpłynął na brak uznania dla rdzennych języków i kultury przez m.in. narzucenie języków, takich jak angielski czy francuski. Jego diagnoza imperializmu obejmuje sposoby, w jakie powiązania między ludźmi i krajami pozostają asymetryczne i wytwarzają tzw. kolonialną alienację, która oddziela ludzi od ich tożsamości, języka i sposobów poznania (wa Thiong’o 1992). Podobnie jak w przypadku teorii dekolonizacji koncepcja „dekolonizacji umysłu” została wykorzystana początkowo do takich zjawisk, jak rasa, tożsamość płciowa, migracja czy *border studies* (Young 2020). Z drugiej strony eurocentryczne i pateralistyczne tradycje „zawodów pomocowych”, takich jak praca socjalna, opierają się na różnicy władzy między pracownikami a odbiorcami pomocy i kulturowych reprezentacjach biednych, którzy zostają podporządkowani „władzy specjalistów”. Dekolonizacja umysłów pracowników socjalnych wymaga reorientacji, która dowartościuje znaczenie wiedzy spoza zachodnich tradycji intelektualnych i przenieś emancypacyjną wiedzę z peryferii do centrum. Współcześnie wydaje się, że pracownicy socjalni powinni zaniechać patrzenia na świat z uprzywilejowanych

¹ Tekst bazuje na ustaleniach autora opublikowanych w: Madew, Boryczko, Lusk 2023, i stanowi ich rozwinięcie wraz z próbą dostosowania do polskiego kontekstu.

pozycji i przyjąć od czasu do czasu peryferyjną, oddolną orientację, tak aby móc solidaryzować się z tymi, z którymi pracują.

Od pewnego czasu pracownicy socjalni zaczęli dostrzegać historyczne dziedzictwo kolonializmu w kontekście populacji i narodów żyjących niegdyś pod jarzmem kolonializmu, jak również żyjących dziś w postkolonialnej rzeczywistości. Kolonializm imperialny oznacza ekonomiczną, geograficzną i kulturową dominację określonego terytorium przy użyciu siły militarnej lub politycznej. Zakres, w jakim znaczna część świata została zdominowana przez zachodnie sposoby myślenia, kulturę, język i systemy polityczne, był najczęściej nierozpoznany w świecie zachodnim. Europocentryzm Zachodu opierał się m.in. na założeniu niewidzialności doświadczeń zdecydowanej większości ludzi, która obecnie żyje w postkolonialnym świecie, a mimo to nadal podlega paradygmatowi co najmniej symbolicznej władzy kolonialnej. Spojrzenie na świat przez zachodni pryzmat nie tylko zniekształca sposób, w jaki zorganizowana jest reszta świata, ale także błędnie prezentuje doświadczenia konsekwencji kolonializmu. Kolonializm wymazał lokalną historię, zniszczył kultury tubylcze i regionalne, a także zignorował lub zdyskontował ugruntowaną lokalną wiedzę. Dlatego teoria postkolonialna dąży m.in. do przywrócenia i dowartościowania historycznie podporządkowanej rdzennej i lokalnej wiedzy, mądrości i tradycji. Celem artykułu jest omówienie głównych teorii dekolonizacji w obszarze pracy socjalnej, ich analiza i klasyfikacja w oparciu o Teorię Kodów Legitymizacji. Wnioski odnosić się będą do możliwych dróg rozwoju dekolonizacji w analizowanym polu wytwarzania wiedzy.

Praca socjalna: program nauczania i postkolonialna lobotomia

Analiza programu nauczania pracy socjalnej wymaga nie tylko podkreślenia eksponowanych treści, lecz również tych, które są pomijane czy wykluczane. Jak wskazuje Boaventura de Sousa Santos (2014a), istnieje przepaść między tym, co może być współobecne lub pomyślane, a tym, co jest nieobecne i niewyobrażalne we współczesnej myśli zachodniej. W perspektywie kolonializmu w teorii i praktyce pracy socjalnej zauważyć możemy „przepastną granicę” (ang. *abyssal line*), która:

- reprodukuje podział na społeczeństwa metropolitalne i peryferyjne;
- utrwała dominację eurocentrycznej perspektywy (Hall 2005);
- podkreśla nieoczywistość i brak uniwersalności treści (potrzeb, praktyk i tendencji) spoza Europy;
- konsoliduje „białość” wyrażoną w lekceważeniu niebiałych twórców i kolonialne ramy epistemiczne (Clarke 2022).

Praca socjalna traktowana jest w zachodniej Europie i USA jako dyscyplina tworząca teoretyczne i praktyczne podstawy społecznego dobrostanu. Według globalnej definicji pracy socjalnej jest to „zawód oparty na praktyce i dyscyplina akademicka, która promuje zmiany społeczne i rozwój, spójność społeczną oraz

upodmiotowienie i wyzwolenie ludzi” (IFSW 2014). W perspektywie dekolonializacji wiedzy kluczowe są refleksyjność oraz krytyczność pozwalające na usłyszenie, zrozumienie oraz poparcie oddolnych głosów, zagłuszanych dotychczas przez wielkie narracje emancypacyjne oparte na eurocentrycznej zglobalizowanej racjonalności. Istnieje jednak szereg przeszkód dla aporii współczesnej myśli krytycznej (Santos 2014b), związanych z ograniczaniem się do naukowego języka opisu oraz budowaniem przekonań w perspektywie idei eurocentrycznych. Nieumiejętność wyjścia poza owe ramy myślenia, ujmowanie wszelkich kwestii społecznych przez pryzmat zachodnioeuropocentryczny uniemożliwia znalezienie nowych rozwiązań, a w konsekwencji przyczynia się do kryzysu zachodniej pracy socjalnej. Kluczowe jest w tym kontekście odróżnienie „wiedzy jako emancypacji” od „wiedzy jako regulacji”, o ile eurocentryczna wiedza oparta na neutralności nadal jest istotnym elementem dyscypliny pracy socjalnej i pełni funkcję regulacyjną (Santos 2014b). Rozumienie poznania jako doświadczania pozwala na rozumienie rzeczywistości kolonializowanej, a w dalszej perspektywie budowanie solidarności i więzi pomiędzy społecznościami kolonializowanymi. Jako alternatywny dla eurocentrycznej pracy socjalnej rodzaj krytyki społecznej może ona włączyć, wykluczone m.in. w ramach projektu kolonizacyjnego, wiedzę i światopoglądy. Zmiana podejścia do „epistemologii Południa” i eliminacja „przepastnej granicy” w ramach teorii pracy socjalnej, programu nauczania wydają się niezbędnym warunkiem prawdziwej demokratyzacji i zerwania z kolonialną matrycą władzy.

W polskich warunkach na temat teorii postkolonialnej pisał Tomasz Szkudlarek następująco: „jest to teoria niemal gotowa do wykorzystania w analizach wszelkich problemów ujmowanych w relacji do «zmiany społecznej». «Zmianę» ową teoria mieści bowiem w swoim wnętrzu – nie jest niczym innym, jak właśnie wizją dynamiki zmiany. Z perspektywy tej teorii można mówić o edukacji w jej podwójnej roli: jako o sile zniewalającej, kolonizującej «świat życia» jednostek i społeczności, oraz jako o czynniku dekolonizacji, wyzwolenia, emancypacji” (Szkudlarek 1995: 11).

Ramy koncepcyjne analizy procesów dekolonizowania pracy socjalnej

Teoria Kodów Legitymizacji (ang. *Legitimation Code Theory*) zainicjowana przez Karla Matona (2014) pozwala na identyfikowanie możliwości tworzenia i rozwoju wiedzy, a także procesów jej reprodukowania, w kontekście społecznym. Maton ukuł termin „urządzenie epistemiczno-pedagogiczne” (ang. *epistemic-pedagogical device*), aby opisać „sfery dominacji oporu, walki i negocjacji, zarówno w edukacji, jak i w szerszym społeczeństwie” (Maton 2014: 53). Podobnie jak nauki humanistyczne, praca socjalna opiera się na hierarchii wiedzy, w której teorie często kolidują ze sobą lub uzupełniają się nawzajem, inaczej niż w naukach ścisłych, gdzie mamy do czynienia z kumulacją wiedzy (Maton 2014). W szkolnictwie wyższym

instytucje i różne podmioty walczą o kontrolę nad polami kontrolowanymi przez tzw. narzędzie epistemiczno-pedagogiczne:

- pole produkcji wiedzy, w którym tworzona jest nowa wiedza (w oparciu o logikę epistemiczną);
- pole rekontekstualizacji, w którym wiedza, która została wcześniej stworzona, jest rekontekstualizowana i włączana do programów nauczania (w oparciu o logikę rekontekstualizacji);
- pole reprodukcji – miejsca nauczania i uczenia się – w których wiedza zamienia się w dyskurs pedagogiczny (w oparciu o logikę ewaluacyjną).

Cały proces ma dwie dynamiki: „uprogramowanie” (ang. *curriculumization*), które rozciąga się od produkcji do rekontekstualizacji oraz „pedagogizacja” (ang. *pedagogization*), która rozciąga się od rekontekstualizacji do reprodukcji.

Jeśli zapytamy o warunki epistemicznej dekolonizacji w pracy socjalnej, to w procesie tym konieczne będzie włączenie do korpusu wiedzy o pracy socjalnej m.in. tradycji globalnego Południa, jak również zmiana pola produkcji wiedzy. Warunek ten wiązałby się z przejściem od produkcji wiedzy jako zachodniej domeny akademickiej (zachodnie teorie jako opisy naukowe) do wiedzy tworzonej przez społeczności globalnego Południa, które posiadają tradycyjne formy wiedzy, ale też rozwijają nowe jej formy jako akty oporu i adaptacji.

W ramach procesów „uprogramowania” wymagałoby to zmiany logiki rekontekstualizacji, która w pracy socjalnej wyklucza niezachodnie formy wiedzy. Ma tu znaczenie wskazana wcześniej „przepastna granica”, ze względu na którą dyskurs pedagogiczny reprodukuje epistemiczne struktury kolonialne. Konieczny wydaje się namysł zarówno nad treścią programów nauczania pracy socjalnej (nad „regułami gry”), jak i nad podmiotami je konstruującymi. Ważna w tym obszarze byłaby rola badaczy, recenzentów, instytucji i funduszy badawczych, stowarzyszeń badawczych i sieci promujących wiedzę opracowaną na globalnym Południu, gdyż to ich aktywność może implikować dekolonizację programów nauczania pracy socjalnej.

Dekolonizację pracy socjalnej należy analizować w kontekście pola reprodukcji – miejsca nauczania i uczenia się oparte na logice ewaluacyjnej, która reguluje uczenie się i nauczanie dyskursu i praktyki pedagogicznej. Pole to ma kluczowe znaczenie dla procesów uczenia się, ponieważ wymaga zrozumienia, w jaki sposób działają różne systemy hegemoniczne – w tym kolonialne systemy władzy – oraz możliwość rozwijania transformacyjnych form praktyki w pracy socjalnej poprzez krytyczne myślenie i działanie.

Twierdzę, że wszystkie trzy pola – produkcji, rekontekstualizacji i reprodukcji – są definiowane w obszarze kolonialnego myślenia „przepastnej granicy” i że są polem walki o kontrolę nad każdym z pól i relacjami między nimi. Problem zidentyfikowany przez Matona (2014) polega na tym, że „reguły gry” są często niejednoznaczne, jednak postrzega się je jako uniwersalne i w większości niekwestionowane; dlatego musimy być świadomi tego, jak relacje wpływają na pozycje i praktyki aktorów społecznych, badaczy, intelektualistów, osób odpowiedzialnych

za rekontekstualizację, nauczycieli i studentów. Rekontekstualizacja jest procesem, w którym znaczenia z pola produkcji są przekształcane w dyskurs pedagogiczny. Ta pedagogizowana wiedza jest następnie przekształcana w pola reprodukcji, takie jak wiedza przekazywana w akademii, gdzie nauczyciele mogą ponownie kontekstualizować dyskurs (Bernstein 1990). Przyjrzyjmy się, jak wygląda w praktyce pole rekontekstualizacji pracy socjalnej na podstawie analizy literatury, której celem jest dekolonizacja dyscypliny i praktyki pracy socjalnej.

Teorie i praktyki dekolonizacji w obszarze pracy socjalnej

Zdekolonizowane podejścia w pracy socjalnej mogą być bardzo zróżnicowane. Poniższy przegląd perspektyw dekolonizacji w pracy socjalnej odnosi się m.in. do wykorzystania wiedzy lokalnej lub szerszej lokalnych perspektyw na koncepcyjne i praktyczne podstawy procesów dekolonizacji. Znaczące jest również pytanie o uniwersalne wartości i zasady dekolonizacji, które będą napędzać ten proces. Charakterystyki owych teorii dokonuję w sposób hasłowy, starając się zaakcentować ich kluczowe aspekty:

1. Indywidualistyczne koncepcje oparte na autoetnografii: koncentracja na procesie, podróży prowadzącej początkowo do odzyskania „rdzennego dziedzictwa i tożsamości poprzez przebudzenie, eksplorację, «indygenizację», odzyskanie, przynależność i wreszcie pielęgnowanie wyłaniającego się Wojownika” (St-Denis, Walsh 2016).
2. Rdzenne badania rodzinne osadzone w tubylczej metodologii:
 - ukierunkowanie na zachowanie, zapamiętanie i zaangażowanie mocy poznania własnych historii, darów i obowiązków;
 - Jaźń, rodzina i relacje jako krytyczne miejsca oporu i odrodzenia;
 - szersza koncepcja członków społeczności w porównaniu z perspektywami zachodnimi (St-Denis, Walsh 2016);
 - nacisk na osobistą transformację;
 - koncentracja na poziomie mikro, indywidualnej zmianie, która wpływa na poziomy mezo i makro, które ostatecznie obejmują zbiorowy empowerment, samostanowienie rdzennej ludności;
 - konsekwencja podniesienie dobrostanu grupy;
 - antyopresyjna praca socjalna.
3. Neurodekolonizacja:
 - opisanie sposobów, w jaki kolonializm wpływa na procesy poznawcze osób żyjących pod jego jarzmem;
 - redukcja poznawczych i emocjonalnych konsekwencji kolonialnej traumy i ucisku również na poziomie neuronalnym (Yellow Bird 2013);
 - nawiązanie do praktyki uważności oraz filozofii buddyzmu;

- „neurodekolonizacja dąży do zrozumienia, w jaki sposób umysł i funkcjonowanie mózgu są kształtowane przez traumę kolonializmu i zagrażają dobrobytowi rdzennej ludności” (Yellow Bird 2013: 300, tłum. własne);
 - joga i medytacja jako czynniki wyzwalające zrozumienie, w jaki sposób umysł i poznanie wchodzi w interakcje z negatywnymi skutkami kolonializmu.
4. Koncepcje opierające się na wieloaspektowych lineażach pracy socjalnej interpretujących jej pochodzenie i historyczny wzrost przez pryzmat podejścia postkolonialnego (Clarke 2022):
- krytyka kolonialnych ram epistemicznych wzmacniających kolonizujące epistemologie;
 - koncentracja na poszerzeniu pola pracy socjalnej w relacji do przodków i krewnych;
 - celem jest lepsze zrozumienie rdzenności, lokalnych kontekstów i różnorodnych epistemologii pracy socjalnej;
 - nawiązanie m.in. do koncepcji historii publicznej, która opiera się na sposobie rozumienia przeszłości w procesie wspólnego współtworzenia historii (Dean 2018).
5. Dekolonizacja eko-duchowa (ang. *eco-spiritual*):
- analiza znaczeń dla odbiorców pomocy w perspektywie relacji między jednostką i światem przyrody (Ferreira 2010);
 - założenie, że przyszłość ludzi musi być wspierana przez świadomość wzajemnych powiązań wszystkich istot oraz aktualnego i przyszłego życia, tak aby zmniejszyć negatywne skutki późnego kapitalizmu (Coates 2013);
 - proces dekolonizacji eko-duchowej w sześciu krokach (wg Coatesa): uznanie różnorodności kultur i różnych światopoglądów; uznanie faktu, że dana osoba została poddana procesowi dekolonizacji; rozwinięcie perspektywy historycznej, która wyjaśnia uwikłanie jednostki w obecne relacje władzy; zrozumienie, w jaki sposób dyskursy i relacje władzy kształtują tożsamość jednostki i ramy pojęciowe; krytyczna autorefleksja, która bada, w jaki sposób indywidualny styl życia i wybory często wspierają „opresyjną ideologię”; dyskursywna zmiana języka z języka dysfunkcji na „świętą witalność” (Coates 2013);
 - bazowanie na interdyscyplinarnych badaniach.
6. „Indygenizacja”:
- odpowiedź na krytykę zachodniego modelu pracy socjalnej i domniemanego znaczenia lokalnych zwyczajów i tradycji;
 - wiedza, na której opiera się praca socjalna, „powinna wywodzić się z kultury, odzwierciedlać lokalne zachowania i praktyki oraz być interpretowana w lokalnych ramach odniesienia, a tym samym powinna odnosić się do kulturowo istotnych i specyficznych dla kontekstu problemów” (Gray, Coates 2010: 615, tłum. własne);
 - ograniczone zastosowanie do populacji innych niż rdzenne;

- ryzyko związane z przyjęciem etnocentrycznego punktu widzenia, które ogranicza rdzenną wiedzę do lokalnych kontekstów i uniemożliwia jej szersze znaczenie kulturowe (Gray, Coates 2010).
7. Teoria postkolonialna:
- teoria ta służy jako przewodnik do dekolonizacji praktyki pracy socjalnej poprzez zwrócenie uwagi na negatywne skutki kolonializmu i zachęcanie do nieopresyjnej praktyki;
 - ukierunkowanie na „niezachodni” punkt widzenia – teoria ta „podnosi możliwość twórczego czerpania z wiedzy z różnorodnych kultur rdzennych lub tworzenia nowej rdzennej wiedzy mającej zastosowanie do współczesnych wyzwań społecznych” (Baikie 2009: 56, tłum. własne).
8. Rdzenna teoria postkolonialna:
- celem jest dekolonizacja rdzennej edukacji i ustanowienie suwerenności edukacyjnej, która ucieka od „kolonialnej otchłani” i jest zdolna do projektowania przyszłości, uwzględniając niezachodnie perspektywy;
 - nacisk na rdzenną humanistykę, biorącą pod uwagę podobieństwa i różnice posiadane przez wszystkie grupy ludzi, które rozwinęły się w konkretnym ekosystemie będącym podstawą oporu społeczności wobec kolonizacji (Battiste 2013);
 - podkreślenie alternatywnych (w równowadze z eurocentrycznymi kategoriami dyskursywnymi) ujęć człowieczeństwa; celem jest zrozumienie, co to znaczy być człowiekiem w konkretnym ekosystemie;
 - rodzaj uniwersalnego roszczenia do połączenia „podstawowych zdolności” wszystkich kultur, które są zdolne do „komunikowania się za pomocą języka i sztuki, do naznaczania naszego miejsca i postępu w czasie i przestrzeni oraz do refleksyjnego i duchowego umiejscowienia się w stosunku do siebie nawzajem, do świata, który wszyscy dzielimy, oraz do sił, które leżą poza naszym zrozumieniem lub kontrolą” (Battiste 2013: 114, tłum. własne);
 - skutkiem elitaryzmu etnicznego oraz inkluzywnych i uniwersalistycznych twierdzeń, których wspólnym mianownikiem jest dążenie do dekolonizacji myślenia naukowego.
9. Buen vivir (Sumak Kawsay):
- południowoamerykański tubylczy (inkaski) ruch społeczny;
 - promowanie sposobu życia i model rozwoju, w którym kwestie społeczne, kulturowe, środowiskowe i gospodarcze mają charakter zrównoważony i funkcjonują razem, nie zaś indywidualnie i hierarchicznie;
 - zarówno koncepcja teoretyczna, jak i żywe doświadczenie, które ma na celu realizowanie harmonii społecznej poprzez koncepcje wzajemności, komplementarności i relacyjności;
 - dzieło tubylczej ludności Andów; kompleksowa strategia dekolonizowania, skoncentrowana na przeciwstawianiu się dominującym zachodnim, liberalnym i antropocentrycznym ideologiom rozwoju (Jimenez et al. 2022);

- gospodarka komunitarna, suwerenność żywnościowa i prawa natury: praca jako wyraz więzi społeczno-kulturowych i wspólnotowych, a także prawo do godnej płacy; konstruowanie praw społeczności do ochrony przed systemem globalnego handlu oraz prawa rolników i rdzennej ludności do wolności wyboru systemu rolnego, który wykracza poza paradygmaty ekstraktywistyczne lub produktywistyczne (Calderón Farfán et al. 2021);
- założenie, że organizmy inne niż ludzkie posiadają prawa, nie mogą być w nieskończoność utowarowiane i eksploatowane, a także muszą być traktowane z szacunkiem tak samo jak istoty ludzkie;
- umożliwienie rozwoju sieci wzajemnych, komplementarnych i solidarnych więzi społecznych na kanwie odzyskiwania tradycyjnej, wypartej ludowej wiedzy tubylczej;
- sukcesy w obszarze praktykowania Buen Vivir w różnych kontekstach społeczeństw Ameryki Łacińskiej (Pimentel 2014).

10. Ubuntu:

- szerokie podejście filozoficzne, polegające na postrzeganiu jednostek przez pryzmat społeczności, duchowości i środowiska, odnoszące się do zestawu przekonań i praktyk, które Afrykańczycy postrzegają jako definiujące autentyczność bycia człowiekiem;
- stawanie się człowiekiem poprzez relacje z innymi, współzucie oraz empatię;
- środowisko jako żywa istota zdolna do myślenia, czucia i posiadania emocji integralną częścią ludzkiej społeczności.

11. Teoria krytyczna:

- potencjał rozwoju rdzennej krytycznej pracy socjalnej odzwierciedlany jest w czterech koncepcjach, istotnych dla lokalnej wiedzy ludów tubylczych, związanych z pracą socjalną: sprawiedliwość społeczna, emancypacja, praktyka antyopresyjna i samorzecznictwo;
- potencjał rdzennej pracy socjalnej w kontekście australijskim oraz wady europejskiego krytycznego podejścia w pracy socjalnej, w którym brakuje optyki światopoglądowej ludów tubylczych, gdzie rozumienie pojęć, takich jak zbiorowe samostanowienie, współzależność, wzajemność, zobowiązania oraz rola ziemi i rodziny, jest odmienne niż w kontekście zachodnim (Green, Baldry 2008);
- opracowanie ram teoretycznych mających na celu stworzenie podejścia edukacyjnego opartego na paradygmacie dekolonizacji, w którym zakłada się, że aby edukować nie-rdzennych pracowników socjalnych na temat praktyki, trzeba włączyć zagadnienie walki z siłami dominacji wrogiej uzdrawianiu nie tylko rdzennej ludności, ale także każdego, kto ma w sobie doświadczenie kolonizacji (Rowe, Baldry, Earles 2015).

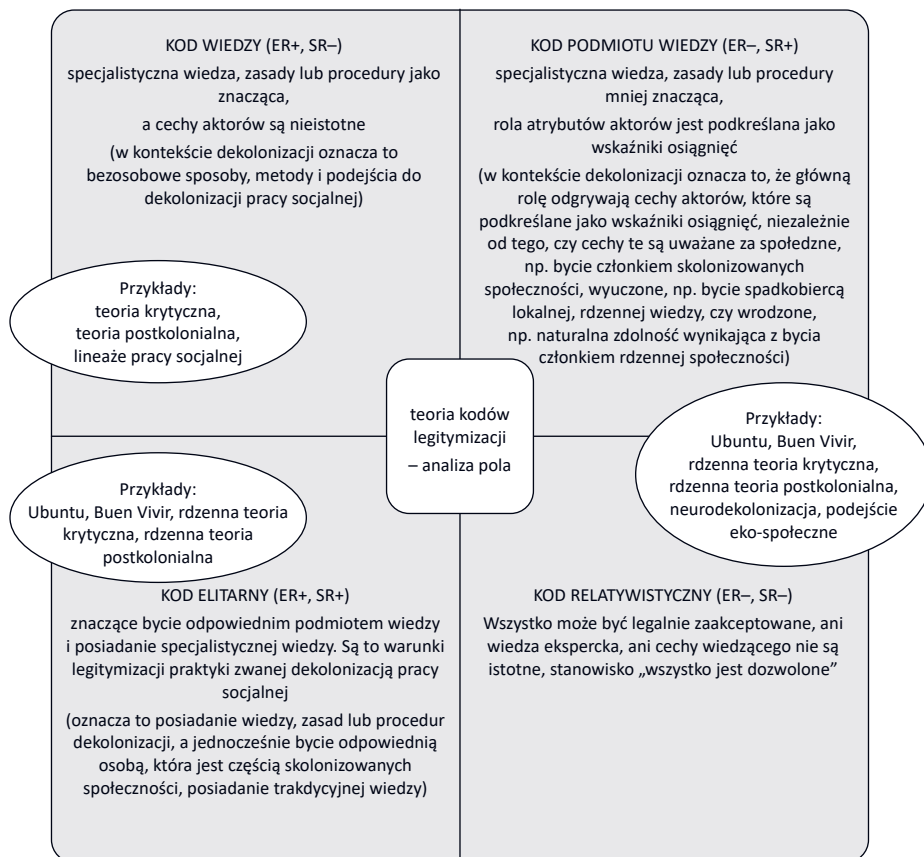
Zauważalne różnice i napięcia między teoriami a praktykami dekolonizacji można scharakteryzować za pomocą kontinuum perspektyw: od lokalnych, indywidualistycznych, poprzez podejścia kolektywne, działające na poziomie rodziny

i społeczności, po bardziej szerokie idee koncentrujące się na eko-duchowości lub perspektywie ludów tubylczych, a także abstrakcyjne i uniwersalne, mniej wrażliwe na lokalne uwarunkowania, takie jak teoria postkolonialna czy też teoria krytyczna (Coates 2013). Rozwój nowych sposobów zdobywania wiedzy (edukacja, światopoglądy, ontologie itp.) oraz tożsamość osoby zgłaszającej roszczenia do wiedzy (rola podmiotów praktyk związanych z tworzeniem, rekonstrukcją lub wykorzystaniem wiedzy) wydają się być podstawowymi formami legitymizacji i ugruntowywania teorii i praktyk dekolonizacji w obszarze pracy socjalnej. Teorie dekolonizacji podkreślają rolę rdzennych, lokalnych i tradycyjnych, jak również zachodnich, nowoczesnych lub i bardziej uniwersalnych form wiedzy i ich znaczenie w procesie dekolonizacji wiedzy, praktyki i życia wspólnotowego.

Dlatego też, aby zidentyfikować i zmapować znaczenia przypisywane dekolonizacji w obszarze całego zakresu pojęć, posłużę się poniższymi kategoriami analitycznymi. Po pierwsze, istnieje znacząca rola osoby (która mówi i głosi pogląd) i po drugie, jej umiejscowienie (z jakiej pozycji lub perspektywy mówi) w spektrum możliwości między rdzennymi, tradycyjnymi i nowoczesnymi, zachodnimi. Chodzi o sposób, w jaki dekolonizujące podejścia są legitymizowane przez określone praktyki, i kto może być ich podmiotem.

Istnieje jeszcze jeden możliwy wymiar, który charakteryzuje te podejścia, a mianowicie zależność od kontekstu. Dlatego możemy powiedzieć, że niektóre praktyki wiedzy związane z dekolonizacją pracy socjalnej mogą być bardziej zależne od kontekstu lub niezależne od kontekstu, ponieważ w tym przypadku kontekst może zależeć od lokalizacji osoby, podmiotu lub autora zgłaszającego roszczenia do wiedzy na temat dekolonizacji. Lokalizacja ta może być rozpatrywana w szerokim znaczeniu: bycie częścią społeczeństw globalnej Północy lub globalnego Południa, lub w węższym rozumieniu: bycie częścią społeczeństw lokalnych, tubylczych, tradycyjnych lub nowoczesnych, zachodnich lub globalnych. Możemy również zapytać o zasady integrowania różnych form i tradycji wiedzy w ramach dekolonizacji pracy socjalnej. Dlatego możemy spodziewać się tendencji do oddzielania tradycji i podejść, budowania na lokalnych kontekstach i rozwijania ich zgodnie z wewnętrznymi, lokalnymi zasadami (Ubuntu, Buen Vivir) lub tworzenia podejść opartych o zasadę integracji (neurodekolonizacja, eko-duchowość), gdzie zgodnie z potrzebami różne tradycje, światopoglądy mogą być łączone w ramach różnych podejść do dekolonizacji w obszarze pracy socjalnej.

Teoria Kodów Legitymizacji: analiza pola przez pryzmat specjalizacji

Ryc. 1. Kody specjalizacji dekolonizującej pracę socjalną

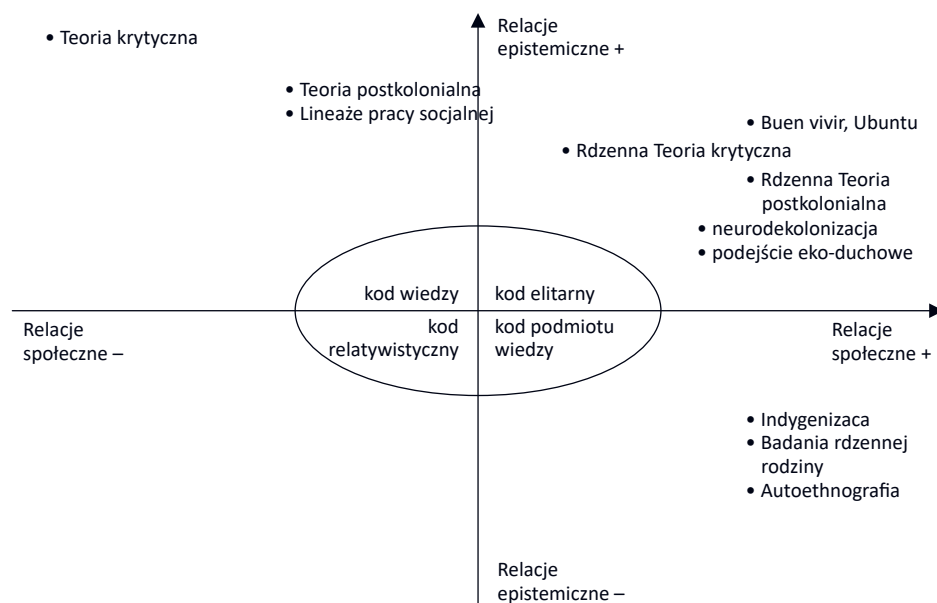
Źródło: Badania własne.

W obszarze czterech powyższych kodów znaczenie ma „to, co wiesz” albo „jakiego rodzaju podmiotem wiedzy jesteś” – jedno i drugie istotne jest w przypadku kodów elitarnych lub żadne z nich nie ma znaczenia, jak w przypadku kodów relatywistycznych.

Wnioski

W badaniach opartych na kodach specjalizacji zauważyć można tzw. „zderzenie kodów” (Maton 2014; Maton, Chen 2020). Oznacza to sytuację, kiedy różne podejścia w obrębie tego samego pola intelektualnego lub praktyk tworzą spektrum możliwości. Teza tu prezentowana zakłada, że dzieje się tak w przypadku podejść

dekolonizacyjnych w obszarze pracy socjalnej. Różne podejścia w danym polu intelektualnym można scharakteryzować za pomocą kodów, wskazując, że w grę wchodzi różne formy wiedzy i dyspozycje autorów/aktorów oraz leżące u ich podstaw zasady organizujące praktykę. Uderzający jest w tym kontekście brak kodu relatywistycznego, który wiązałby się z przyjęciem postawy „wszystko wolno”. Jest to wynik założenia, że dekolonizacja powinna obejmować przynajmniej minimalny zakres wiedzy czy osobistej dyspozycji – w każdym przypadku relacje społeczne lub epistemiczne odgrywają rolę w tym procesie.

Ryc. 2. Mapowanie pozycji dekolonizacji pracy socjalnej w ramach kodów specjalizacji

Źródło: Badania własne.

Jeśli nałożymy na układ współrzędnych ukazujących możliwości w zakresie kodów specjalizacji i zmapujemy możliwości w zakresie ER i SR, to zauważamy możliwe scenariusze i zasady organizujące dekolonizację wiedzy w obszarze pracy socjalnej: od lokalnych, odizolowanych, indywidualnych lub opartych na społeczności lokalnej koncepcji wiedzy istotnych dla pracy socjalnej wyłaniających się z lokalnego kontekstu (mogą one przybrać kształt elitaryzmu etnicznego czy poglądów etnocentrycznych), po uniwersalistyczne, abstrakcyjne i niezależne od kontekstu, takie jak teoria krytyczna lub teoria postkolonialna. Pytanie można sformułować w następujący sposób: jakie są zasady organizujące to, w jaki sposób wiedza może być wykorzystywana i jaką pełnić rolę w procesie dekolonizacji pracy socjalnej?

Wymienić można co najmniej dwie potencjalne drogi: integrujące podejścia uniwersalistyczne oraz separujące wiedzę i praktyki dekolonizacji „lokalne esencjalizmy”. Walka o ustanowienie metod i podejść dekolonizowania w obszarze pracy socjalnej oscyluje między esencjalizmem a uniwersalizmem, w których ten pierwszy skupia się na treści wiedzy i powiązanych praktykach „lokalnych”, w tym przypadku na tradycyjnym i mniej lub bardziej zależnym kulturowo zbiorze wiedzy, który w niektórych kontekstach może być określany jako rdzenny czy tubylczy. W przypadku uniwersalizmu zaś mielibyśmy do czynienia ze zdekolonizowaną dialektyką, nowym zdekolonizowanym uniwersalizmem, który wymyka się eurocentrycznemu uniwersalizmowi jako stale przemieszczający się uniwersalizm, opisany przez George’a Ciccariello-Mahera w następujący sposób: „To, co może wydawać się sprzecznością, jest jednak rozwiązywane tylko czasowo poprzez ciągłą i otwartą walkę, która definiuje naszą zdekolonizowaną dialektykę: nie może być jedności, dopóki nie nastąpi walka, i to właśnie w twierdzeniu o potrzebie takiej «przyszłej walki» uniwersalność jest nieustannie przemieszczana” (2017: 136, tłum. własne). Natura uniwersalizmu – czy jest on „nieustannie przemieszczany”, czy „tymczasowy” – pozostaje kwestią nierozstrzygniętą. Z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia jedynym możliwym uniwersalizmem jest uniwersalizm, „który nie jest jeden”. Według Lindy Zerilli „nie jest to kwestia ważenia każdego konkretnego roszczenia do uniwersalności w stosunku do jakiegoś transkulturowego lub transhistorycznego uniwersalizmu, ani decydowania, które roszczenie zostanie uznane jako «prawdziwie uniwersalne» zgodnie z pewnymi istniejącymi wcześniej kryteriami normatywnymi, etycznymi lub poznawczymi. Jest to raczej kwestia mediowania relacji między tym, co partykularne, a tym, co uniwersalne w przestrzeni publicznej, przy czym każda mediacja pozostaje otwarta na dalszy uniwersalizm” (Zerilli 1998: 18, tłum. własne). Idea uniwersalizmu „który nie jest jeden” wyraża możliwość zachowania niedoskonałych i oczywiście tymczasowych uniwersalizmów. Wydaje się, że aktualne procesy dekolonizowania pracy socjalnej odzwierciedla ten proces mediacji, tworząc tymczasowe pluriwersalizmy (Escobar 2020) i otwarte ramy teoretyczne dla perspektyw innych niż zachodnie.

Nie ma wątpliwości, że teorie w ramach dekolonizacji pracy socjalnej będą rozwijać się zgodnie z zasadą integracji, zmierzając w kierunku kodu wiedzy i kodu elitarnego, mówiąc językiem Teorii Kodów Legitymizacji, gdzie relacje epistemiczne i społeczne staną się bardziej istotne. Można założyć, że mozaika wielu tradycji zaowocuje integracją możliwych zlokalizowanych sposobów dekolonizacji pracy socjalnej lub też znaczenia nabiorą nowe lokalne ruchy uniwersalistyczne, takie jak afrocentryczne Ubuntu lub południowoamerykański Buen Vivir zmieniają „reguły gry”, stając się częściowo globalnymi obszarami rozwoju wiedzy w obszarze np. nauk społecznych i środowiskowych.

Literatura

- Baikie G., 2009, *Indigenous-centred social work* [w:] *Wicahitowin: Aboriginal social work in Canada*, eds. R. Sinclair, M.A. Hart, G. Bruyere, Halifax: Fernwood Publishing.
- Battiste M., 2013, *Decolonizing education: Nourishing the learning spirit*, Vancouver: Purich Publishing.
- Bernstein B., 1990, *Class, codes and control*, vol. 4: *The structuring of pedagogic discourse*, London: Routledge.
- Calderón Farfán J.C., Dussán Chau J.D., Arias Torres D., 2021, *Food autonomy: Decolonial perspectives for indigenous health and buen vivir*, „Global Health Promotion”, vol. 28 (3).
- Ciccariello-Maher G., 2017, *Decolonizing dialectics*, Durham: Duke University Press.
- Clarke K., 2022, *Reimagining social work ancestry: Toward epistemic decolonization*, „Affilia”, vol. 37 (2).
- Coates J., 2013, *Ecospiritual approaches: A path to decolonizing social work* [w:] *Environmental social work*, eds. M. Gray, J. Coates, Hetherington–Oxon–New York: Routledge.
- Cook S., 2020, *If social work knowledge is still based on western values, can practice really be anti-oppressive?*, <https://www.communitycare.co.uk/2020/02/03/social-work-knowledge-still-based-western-values-can-practice-really-anti-oppressive/> (dostęp: 30.11.2023).
- Dean D.M., 2018, *A companion to public history*, Hoboken: John Wiley and Sons, Inc.
- Escobar A., 2020, *Pluriversal politics: The real and the possible. Latin America in translation*, Durham: Duke University Press.
- Ferreira S.B., 2010, *Eco-spiritual social work as a precondition for Social Development*, „Ethics and Social Welfare”, vol. 4 (1).
- Gray M., Coates J., 2010, *‘Indigenization’ and knowledge development: Extending the debate*, „International Social Work”, vol. 53 (5).
- Gray M., Coates J., Hetherington T., 2013, *Environmental social work*, Oxon–New York: Routledge.
- Green S., Baldry E., 2008, *Building indigenous Australian social work*, „Australian Social Work”, vol. 61 (4).
- Hall R.E., 2005, *Eurocentrism in social work education*, „Journal of Social Work”, vol. 5.
- Hölscher D., Chiumbu S., 2019, *Anti-oppressive community work practice and the Decolonization Debate*, „Community Practice and Social Development in Social Work”, vol. 2 (2).
- Ibrahima A.B., Mattani M.A., 2019, *Social work in Africa: Decolonizing methodologies and approaches*, „International Social Work”, vol. 62 (2).
- International Federation of Social Workers (IFSW), 2014, *Global definition of social work*. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (dostęp: 30.11.2023).
- Jimenez A., Delgado D., Merino R., Argumedo A., 2022, *A decolonial approach to innovation? building paths towards buen vivir*, „The Journal of Development Studies”, vol. 58 (9).
- King J., 2022, *Decolonizing social work education through indigenous family-based research. Intersectionalities*, „A Global Journal of Social Work Analysis, Research, Polity, and Practice”, vol. 10 (1).
- Kurevakwesu W., Maushe F., 2020, *Towards afrocentric social work: plotting a new path for social work theory and practice in Africa through Ubuntu*, „African Journal of Social Work”, vol. 10 (1).

- Madew M., Boryczko M., Lusk M. (eds.), 2023, *Decolonized approaches to human rights and social work*, London: Springer.
- Maton K., 2014, *Knowledge and knowers: Towards a realist sociology of education*, Oxon–New York: Routledge.
- Maton K., Chen R.T.H., 2020, *Specialization codes: Knowledge, knowers and student success* [w:] *Accessing academic discourse: Systemic functional linguistics and legitimation code theory*, eds. J.R. Martin, K. Maton, Y.J. Doran, London: Routledge.
- Pimentel Marañón B., 2014, *Buen vivir y descolonialidad. Crítica al Desarrollo y la racionalidad instrumentales*, Mexico: Universidad Nacional Autónoma de México.
- Rowe S., Baldry E., Earles W., 2015, *Decolonising social work research: Learning from critical indigenous approaches*, „Australian Social Work”, vol. 68 (3).
- Sasakamoose J.L., Scerbe A., Wenaus I., Scandrett A., 2016, *First Nation and Métis youth perspectives of health*, „Qualitative Inquiry”, vol. 22 (8).
- Santos de Sousa B., 2014a, *Globalizations*, „Theory Culture Society”, vol. 23.
- Santos de Sousa B., 2014b, *Epistemologies of the South: Justice against epistemicide*, Boulder: Paradigm Publishers.
- St-Denis N., Walsh Ch., 2016, *Reclaiming my indigenous identity and the emerging warrior: An autoethnography*, „Journal of Indigenous Social Development”, vol. 5 (1).
- Szkudlarek T., 1995, *Wydarzenie, rzeczywistość, różnica: edukacyjna autokreacja społeczeństwa* [w:] *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, red. T. Szkudlarek, Kraków: Impuls.
- Tamburro A., 2013, *Including decolonization in social work education and practice*, „Journal of Indigenous Social Development”, vol. 2 (1).
- Thiong'o wa N., 1992, *Decolonising the mind: The politics of language in African literature*, Nairobi: East African Publishers.
- Yellow Bird M., 2013, *Neurodecolonization: Applying mindfulness research to decolonizing social work* [w:] *Decolonizing social work*, eds. M. Gray, J. Coates, M. Yellow Bir, T. Hetherington, Oxam–New York: Routledge.
- Young R.J., 2020, *Postcolonialism: A very short introduction*, Oxford–New York: Oxford University Press.
- Zerilli L.M., 1998, *This universalism which is not one*, „Diacritics”, vol. 28 (2).

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie głównych teorii dekolonizacji w obszarze pracy socjalnej, ich analiza i klasyfikacja w oparciu o Teorię Kodów Legitymizacji. Wnioski odnoszą się do możliwych dróg rozwoju dekolonizacji w analizowanym polu tworzenia wiedzy. Tekst bazuje na koncepcji dekolonizacji w obszarze teorii i praktyki pracy socjalnej rozumianej jako globalna profesja. Wprowadzona została koncepcja Teorii Kodów Legitymizacji, za pomocą której dokonano analizy perspektyw teoretycznych w obszarze dekolonizowania pracy socjalnej. Wnioski dotyczą możliwego rozwoju procesu dekolonizacji w obszarze integrowania oraz separowania inspiracji teoretycznych.

Słowa kluczowe

dekolonizacja, praca socjalna, Teoria Kodów Legitymizacji

Summary

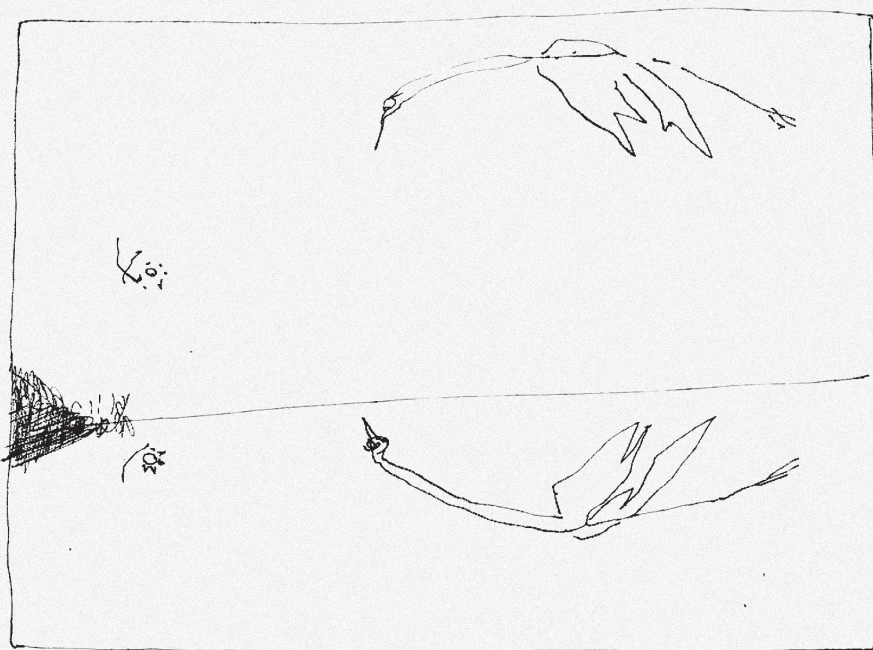
Decolonizing Social Work.

An Analysis of Theory from the Perspective of Legitimation Code Theory

The aim of this article is to discuss the main theories of decolonisation in the field of social work, their analysis and classification based on the Legitimation Code Theory. Conclusions will refer to possible ways for decolonisation in the analysed field of knowledge production. The text is based on the concept of decolonisation in the field of social work theory and practice understood as a global profession. The idea of Legitimation Code Theory is introduced with which theoretical perspectives in the field of decolonising social work are analysed. The conclusions concern the possible development of the decolonisation process in the field of integrating and separating theoretical inspirations.

Keywords

decolonisation, social work, Legitimation Code Theory

2 maj 1982

